

a l'esforç físic excessiu o al refredament. D'on es pot deduir que igual podia tractar-se d'un dolor causat per una hèrnia en l'estómac o a la boca d'ell com per altres desordres estomacals produïts per un refredament. Però sembla que tenia una aplicació encara més ampla, car el Dr. S. Tió, metge de Sant Pol, a qui hem consultat, ens participa que les seves indagacions l'han convençut que els curandars solien considerar el baixament o desviació de la *neulella* com a causa d'altres indisposicions importants, com per exemple l'afluixament físic general en la salut d'una persona o depressions psicològiques etc. Avui *neulella* és mot poc conegut en aquest sentit, però tenia ús en moltes comarques rurals fins fa alguns decennis i la gent de certa edat encara en té viva memòria.³

A València, després de l'ex. del *Spill*, el mot reapareix com a *neuleta* (donat per l'equivalent castellà de «paletilla» per CROS 1764, Sanelo, Escrig 1851); MGadea en el seu diccionari l'anomena *neuleta del pit*. És molt possible que aquesta forma fos una continuació d'una variant antiga feta amb *neula* amb un altre sufix de diminutiu. No tenim altres dades de València i segons la documentació d'*AlcM* no sembla tenir ús avui fora del Maestrat.

La relació del cat. *neulella* 'úvula', 'apèndix xifoide' amb l'oc. antic *leula* 'úvula' és innegable. Levy, PDPF, dóna el seu sentit com «luette» d'acord amb *Floretus*, que duu: «*Leula*: Uva, uvula» (PSW); el mot apareix també en *Flamenca*: «baisan, ploran e abressan; / e a penas leva sa teula: / del plorar li dolc li *leula*» (v. 6040), on, emperò, potser signifiqui 'gola' amb un sentit més ample. Devia tenir *ç* i no *ç* contra el que indica el PDPF, vist que rimava amb *teula* TĒŪLA.⁴ Ara bé, l'oc. antic *leula* ens testimonia indirectament que la forma catalana *neulella* fou precedida per una base *neula*, treta de *leula* per una dissimilació de la *l*- inicial. Hi ha encara un altre testimoni que ens prova, amb més certesa, l'existència d'aquesta forma en el català dels segles XIII i XIV, car el cas és que el mot corresponent a *neulella* en sard és un antic catalanisme que s'explica com a continuació de *neula*. Wagner, *Diz. Etim. Sardo* (s. v. *neula*, p. 165), cita del campidanès rústic: «*issu m'a aggwantáu assa néuwa*» (Mògoro),⁵ amb la traducció de «egli m'ha aferrat alle gavnige» (és a dir, «de sota l'aixel·la»), on tenim, doncs, una extensió del sentit de 'apèndix xifoide'. Aquest sentit, en realitat, ha quedat intacte en aquesta altra forma que ens dóna Wagner: *s'òssu neuladòri «sterno»*.⁶

El mot català va passar desapercebut pels romanistes.⁷ Pel que fa a l'oc. antic *leula* 'úvula', l'ètimon LIGULA 'cullereta' fou suggerit per Salvioni (*AGI* XVI, 373) i també per A. Thomas (*Essais de Fil. Fran.*, 1897, 327). Meyer-Lübke, veient-hi una dificultat semàntica (de 'cullereta' a 'úvula'), va incloure *leula* entre els derivats d'UVULA (*REW* 9105), atribuint evidentment la seva *l*- inicial a l'article definit femení. No sembla que se li vagi ocórrer que *leula* no es podia justificar fonèticament amb aquesta base i que el resultat normal d'UVULA en occità antic hauria estat més

aviat *i-la*, forma que en realitat apareix en un text d'anatomia del S. XIV (veg. PSW, s. v. *yola*). De fet, l'altra variant *niola* (prov. modern *nioleto*) que inclou Meyer-Lübke suposa una base *liola (resultat de *iola* amb l'article). Respecte a la *i* de la síl·laba inicial d'aquestes formes, notem que la palatal *ü* davant vocal velar es dissimila en *i* en aquesta llengua, que té a més *nivol* < NUBĪLU (Ronjat, § 75), *piuze* < PULICE etc. Wartburg, igual que Meyer-Lübke, posa *leula* entre els derivats d'UVULA (*FEW* XIV, 90b), però sembla haver-lo considerat una forma secundària de *iola* o una altra solució dialectal. No fa cap al·lusió al desenrotllament fonètic.⁸

Notem que l'evolució de *leula* de LĪ(G)ŪLA era normal en els dos idiomes com ens ho proven *teula* TĒŪLA, el topònim *La Reula* RĒŪLA, *graula* GRAGŪLA (*GRALLA*), *braola* BRAGŪLA. Notem, a més, que JCoromines havia mostrat que el nom de la planta *Cynoglossa*, cat. *besneula*, cast. *viniebla*, ve de *BISLĪGŪLA per una etapa de *besleula (BESNEULA, i a més *DECH* v, 821, s. v. *viniebla*). De fet, aquesta darrera forma amb la seva final *-neula* < -LIGULA ve a ser un factor més al costat dels que venim enumerant a favor de la nostra tesi que postula un català antic *neula*: l'existència de l'oc. ant. *leula*, dos derivats amb dos diferents sufixos de diminutiu, *neulella* i *neuleta*, i la forma sarda *newla*.

L'aspecte semàntic tampoc no presenta cap dificultat. El llatí LĪGŪLA designava en un principi 'cullereta', i alguna eina semblant; fou derivat de LINGERE 'llepar' i per la influència d'aquest verb i de LINGUA 'llengua' es va crear una variant LINGULA, que a més de 'cullereta' va significar 'llengüeta', 'l'orella de la sabata', 'espasi llarguerut', i d'altres comparables com 'la punta de les tenalles', accepcions que també es varen transmetre a LIGULA (veg. *DECH* III, 625b3ss.).⁹ Amb tals precedents una evolució al significat de 'campaneta, úvula' no sorprèn gaire, sobretot partint de l'accepció de 'llengüeta'. De fet, en català mateix *llengüeta* s'havia usat algun cop en el sentit de 'úvula' com ens ho prova el següent article del *ThPu*. (1575), «*llengüeta de cañó*: epiglotis» (p. 252), i el de Lacav. (1696), «*Llengüeta de la gargamella*: laringis lingula»; del Departament fr. del Tarn tenim *lèngueto* «luette» (Gary); comp. a més el cultisme cast. *ligula* 'epiglotis'.

El sentit de 'apèndix xifoide' (ja en el *Spill*, c. 1460) devia existir durant el S. XIV a judicar pel fet que ha passat a Sardenya amb la forma primària de *neula*. Es pot pensar que fos antic i que s'hagués desenvolupat directament des d'un dels significats esmentats de LIGULA, com per exemple de l'accepció de 'espasi llarguerut', vist que el cartíl·lag en qüestió té la forma d'aquest objecte. Però potser no, com sigui que aquest sentit no apareix ni en occità antic ni a Mallorca. De fet, la seva absència en aquesta illa suggereix que es tracta d'un desenvolupament semàntic de data no gaire anterior al S. XIV. El pas des del sentit de 'úvula' al de 'apèndix xifoide' no era difícil, car els dos òrgans són cartíl·lags de forma molt semblant. Devien usar *neula* o *neulella* en aquest sentit primer els met-